

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ

Ασπρογέρακας Ε.

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτονικής, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας

Περίληψη

Η ανάπτυξη και λειτουργία των πόλεων ως διοικητικών και οικονομικών κέντρων υπήρξε άρρηκτα συνδεδεμένη με την ενδοχώρα τους. Και ενώ ο διοικητικός τους ρόλος ορίζεται ανάλογα με την κατανομή ρόλων για κάθε συγκροτημένη θεσμικά διοικητική ενότητα, ο οικονομικά λειτουργικός προσδιορίζεται από μηχανισμούς σχετικούς με τις κατά καιρούς προκύπτουσες αγορές αγαθών. Η εργασία αυτή έχει στόχο να διερευνήσει τη λειτουργική σημασία των διοικητικών κέντρων του ελληνικού αστικού δικτύου όπως αυτή μπορεί να εκφραστεί μέσω της επιρροής στην ενδοχώρα τους. Γίνεται αναφορά στη σχετική βιβλιογραφία και στη συνέχεια παρουσίαση έρευνας πεδίου. Η μεθοδολογία διερεύνησης αφορά στις εμπορικές σχέσεις και συγκεκριμένα στο υποπεδίο παροχής υπηρεσιών προς επιχειρήσεις για να αναχθεί το αρχικό ερώτημα σε αναζήτηση της σχέσης των επιχειρήσεων μιας χωρικής ενότητας με το διοικητικό της κέντρο και πιο συγκεκριμένα το βαθμό κάλυψης των αναγκών τους από αυτό. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της έρευνας, οι πρωτεύουσες των νομών αποτελούν τα πλέον αναγνωρίσιμα λειτουργικά κέντρα του αστικού δικτύου με τα μητροπολιτικά να προσφέρουν ουσιαστικές υπηρεσίες στο σύνολο της χώρας.

FUNCTIONAL CENTRALITY OF THE GREEK URBAN SYSTEM CITIES

Asprogerakas E.

*National Technical University of Athens, School of Architecture,
Department of Urban and Regional Planning*

Abstract

The development and function of cities as administrative and financial centres has always been inseparably related to their inland. While their administrative role is defined by the role distribution for each of the institutional organised administrative entities, their financial role is defined by mechanisms related to the existing markets. This paper aims at investigating the functional significance of the administrative centres of the Greek urban system as this can be expressed through the influence on their inland. Reference to the relative bibliography is made and presentation of a case study research follows. The research methodology focuses on commercial relations and more specifically on the subfield of services provision to the enterprises so that the initial question will be elevated to research, concerning the relation of the enterprises of a particular spatial entity with its administrative centre and more specifically the degree to which their needs are covered by it. According to the conclusions of the research the capitals of the prefectures are the most recognisable functional centres of the urban system and the metropolitan ones offer substantial services to the whole country.

Λέξεις κλειδιά: Αστικό Δίκτυο, Λειτουργική Ιεραρχία, Κεντρικότητα.

Key words: urban system, functional hierarchy, centrality.

1. Σχέσεις μεταξύ κέντρου και περιφέρειας επιρροής

Σε μια πιθανή προσπάθεια να προσδιορισθεί και να αναλυθεί η σχέση της πόλης με την

περιφέρεια επιρροής της θα πρέπει να εξετασθούν οι πολλαπλές περιφερειακές ζώνες που εξυπηρετούν και εξυπηρετούνται από την πόλη. Κάθε σύνολο λειτουργιών έχει μια συγκεκριμένη ζώνη επιρροής. Υπάρχουν δηλαδή λειτουργικές ζώνες χωρικά ανεξάρτητες μεταξύ τους που βρίσκονται όμως σε εξάρτηση από την πόλη – κέντρο. Κατά τον E. Jones (1966), η βασικότερη σχέση μεταξύ κέντρου και περιφέρειας είναι η παροχή διοικητικών υπηρεσιών η οποία πρακτικά επιβάλλεται σε μια συγκεκριμένη χωρική ενότητα και συνήθως αποτελεί και το θεωρητικό κριτήριο ορισμού της περιφέρειας.

Η διοικητική διαίρεση της Ελλάδας περιλαμβάνει 52 νομούς και 13 περιφέρειες. Η διαίρεση της χώρας σε περιφέρειες αποβλέπει στο «σχεδιασμό, προγραμματισμό και συντονισμό της περιφερειακής ανάπτυξης» (ΠΔ51, ΦΕΚ26Α/6.3.1987). Οι Περιφέρειες λειτουργούν ως αντιπρόσωποι της Κεντρικής Διοίκησης εποπτεύοντας και ελέγχοντας τους Δήμους. Με το νόμο 2218 του 1994 (ΦΕΚ90Α/13.6.1994) ιδρύονται οι Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις που συνθέτουν το Β' βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης. Αποτελούν αυτοδύναμο αιρετό οργανισμό και διενεργούν σημαντικό μέρος της διοίκησης - διαχείρισης των θεμάτων που αφορούν στην έκταση του Νομού (Σαπουντζάκη, 2001). Αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον η διερεύνηση του λειτουργικού ρόλου των διοικητικών κέντρων του Ελληνικού Αστικού δικτύου, δηλαδή των πόλεων που αποτελούν πρωτεύουσα νομών και έδρα περιφέρειας. Το ερώτημα που τίθεται αφορά στο βαθμό κεντρικότητας των συγκεκριμένων πόλεων όπως προσδιορίζεται από τη δυνατότητα εξυπηρέτησης της ενδοχώρας τους.

Ο R. Dickinson (1964) αναγνωρίζει 4 κατηγορίες λειτουργικών σχέσεων κέντρου – περιφέρειας:

1. Οι εμπορικές δραστηριότητες που με τις αλληλεπικαλυπτόμενες ζώνες επιρροής τους συνθέτουν την εμπορική λειτουργική ενδοχώρα ενός κέντρου.
2. Οι κοινωνικές σχέσεις που περιλαμβάνουν εκπαιδευτικές, πολιτιστικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες που βρίσκουν έκφραση κυρίως στην πόλη.
3. Η ροή των καθημερινών μετακινήσεων για δουλειά, αγορές, διασκέδαση που περιλαμβάνει και εποχιακές μετακινήσεις από και προς την πόλη.
4. Η επιρροή της πόλης-κέντρου στις χρήσεις γης τόσο στην αστική όσο και στην αγροτική περιοχή.

Ο ίδιος (Dickinson 1964) αποδίδει στις εμπορικές σχέσεις τη μεγαλύτερη σημασία για την αναπτυξιακή διαδικασία καθώς αποτελούν τη γενεσιουργό αιτία πρόσθετων ροών. Οι πλουτοπαραγωγικές πηγές μιας περιοχής βρίσκουν διέξοδο στην πόλη-κέντρο της. Αποτελεί εμπορικό κέντρο για τα προϊόντα της περιοχής. Μέρος των προϊόντων αυτών καταναλώνονται από τους κατοίκους της πόλης ή εντάσσονται ως πρώτη ύλη στη διαδικασία παραγωγής, ενώ το πλεόνασμα εξάγεται. Η ευκολία στη διακίνηση των αγαθών που προσφέρουν τα σύγχρονα μέσα μεταφοράς δεν έχει αποδυναμώσει τη σχέση κέντρου-ενδοχώρας. Η πολυπλοκότητα της κοινωνικοοικονομικής δομής της παραγωγής είχε σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη νέων λειτουργιών διακίνησης αγαθών και υπηρεσιών για την πόλη-κέντρο.

Η πόλη, εκτός από κέντρο συγκέντρωσης και διάθεσης για την τοπική παραγωγή, αποτελεί σημείο εισαγωγής προϊόντων που διατίθενται στο σύνολο της περιοχής επιρροής της. Στην αγορά αυτή πιθανό να ανταγωνίζεται τις γειτονικές πόλεις. Οι κάτοικοι της ενδοχώρας ικανοποιούν στην πόλη καταναλωτικές ανάγκες ενώ χρησιμοποιούν τις υποδομές υπηρεσιών όπως υγεία και ψυχαγωγία και γενικότερα λειτουργίες οι οποίες δεν είναι δυνατό να διατεθούν τοπικά λόγω της μη ύπαρξης των απαραίτητων οικονομιών κλίμακας. Κατά ανάλογο τρόπο, τοποθεσίες γύρω από την πόλη είναι δυνατό να αποτελούν προορισμό αναψυχής και παραθερισμού για τους κατοίκους της.

2. Μεθοδολογία προσδιορισμού των περιοχών επιρροής.

Ο Carter (στο Οικονόμου & Μπεριάτος 1995:241) περιγράφει τρεις μεθόδους επιχειρησιακού προσδιορισμού των περιοχών επιρροής: (α) η πρώτη βασίζεται στις λειτουργίες μιας πόλης, ένα ποσοστό των οποίων εξυπηρετεί μια ευρύτερη περιοχή, (β) η δεύτερη βασίζεται στο μέγεθος της πόλης και την υπόθεση ότι υπάρχει ευθεία σχέση μεταξύ μεγέθους και αριθμού και είδους των λειτουργιών και (γ) η τρίτη βασίζεται στις πραγματικές ροές που δημιουργούνται μεταξύ της πόλης και της ευρύτερης περιοχής. Οι λειτουργικές προσεγγίσεις κυριαρχούν στο συγκεκριμένο πεδίο έρευνας για λόγους που σχετίζονται με τη διαθεσιμότητα των στοιχείων που αφορούν στις υπάρχουσες λειτουργίες και δομές. Τα στοιχεία που αφορούν ροές δίνουν τη δυνατότητα άμεσου προσδιορισμού της έντασης των σχέσεων του κέντρου με τις υπό μελέτη περιβάλλουσες ζώνες (Οικονόμου & Μπεριάτος 1995, Αγγελίδης 2000).

Επιλέγοντας ως πεδίο διερεύνησης τις εμπορικές σχέσεις αναγνωρίζονται δύο υποπεδία. Το πρώτο αφορά στο βαθμό απορρόφησης των προϊόντων της περιφέρειας από το κέντρο, είτε για κατανάλωση είτε για προώθηση σε εξωτερικές αγορές και το δεύτερο στη δυνατότητα του κέντρου να ικανοποιήσει ανάγκες συνολικά της περιφέρειας σε προϊόντα και υπηρεσίες. Στο δεύτερο ερευνητικό υποπεδίο μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει όχι η κάλυψη απλών καταναλωτικών αναγκών αλλά η παροχή υπηρεσιών προς επιχειρήσεις, οι οποίες λειτουργούν ως ενδιάμεσες ροές στην παραγωγική διαδικασία. Προκύπτει δηλαδή το ερώτημα που αφορά ποια είναι η σχέση των επιχειρήσεων μιας χωρικής ενότητας με το κέντρο της. Ένα συγκεκριμένο κέντρο έχει την ικανότητα και σε ποιο βαθμό να καλύψει τις ανάγκες ανάπτυξης και λειτουργίας μιας επιχείρησης ή παρακάμπτεται προς όφελος ενός μεγαλύτερου ιεραρχικά κέντρου; Η απάντηση είναι δυνατό να προσδιορίσει το γεωγραφικό μέγεθος της λειτουργικής ενδοχώρας των αστικών κέντρων σε αντιδιαστολή με τη διοικητική ενδοχώρα η οποία είναι ορισμένη. Η λειτουργική ενδοχώρα στην περίπτωση αυτή καθορίζεται από την αγορά και την κατανομή οικονομικών δραστηριοτήτων σε αντίθεση με τις διοικητικές υπηρεσίες οι οποίες έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα.

Προκειμένου να προσδιορισθεί η ποσότητα και ποιότητα των ροών αυτών οργανώθηκε πρωτογενής έρευνα πεδίου με αντικείμενο τη διάθεση προϊόντων ή υπηρεσιών από τις επιχειρήσεις του κέντρου προς την ενδοχώρα. Στην προσπάθεια αυτή εξετάστηκαν δύο μεθοδολογικές επιλογές:

- I. Επιλογή μονάδων παροχής προϊόντων ή υπηρεσιών προς επιχειρήσεις και καταγραφή του εύρους της αγοράς στην οποία απευθύνονται. Μειονέκτημα της μεθόδου αποτελεί ο περιορισμός της έρευνας σε μια μόνο υπηρεσία ή προϊόν ενώ επιχειρησιακό πρόβλημα αποτελεί η δυσκολία με την οποία οι διάφορες επιχειρήσεις διαθέτουν στοιχεία σχετικά με τους πελάτες τους.
- II. Αντιστροφή του προηγούμενου μηχανισμού οργάνωσης, δηλαδή επιλογή επιχειρήσεων και καταγραφή των προμηθευτών τους σε σχέση με τις σταθερές επενδύσεις και τις ροές λειτουργίας. Για την παρούσα έρευνα επιλέχθηκε αυτή η μέθοδος καθώς δεν παρουσιάζει τα αντικειμενικά μειονεκτήματα της προηγούμενης.

Σε δεύτερη φάση έπρεπε να γίνει επιλογή κάποιας δραστηριότητας, κατά προτίμηση του δευτερογενούς ή του τριτογενούς τομέα, της οποίας οι επιχειρήσεις θα γίνονταν αντικείμενο της έρευνας. Τα κριτήρια που τέθηκαν ήταν:

1. Δραστηριότητες του κλάδου να υπάρχουν σε όσο το δυνατόν περισσότερες, αν όχι σε όλες, τις περιοχές του Ελληνικού χώρου έτσι ώστε να υπάρχει η δυνατότητα η έρευνα να συμπεριλάβει το σύνολο του.
2. Να υπάρχουν μονάδες δραστηριοποιούμενες στον κλάδο οι οποίες να χωροθετούνται εκτός αστικών κέντρων έτσι ώστε να είναι δυνατός ο προσδιορισμός ροών από τα κέντρα προς την ενδοχώρα.
3. Η ανάπτυξη του κλάδου να συνοδεύεται από συγκεκριμένες επενδύσεις σε εγκαταστάσεις

και ανθρώπινο δυναμικό

4. Η λειτουργία των μονάδων να απαιτεί κατά το δυνατό συνεχείς, ενδιάμεσες στην παραγωγή, ροές.

Επιθυμητή κρίθηκε η επιλογή ενός κλάδου δυναμικού, με σημαντική παρουσία στην εθνική οικονομία και δυνατότητες ανάπτυξης έτσι ώστε να ενισχύεται η αξιοπιστία της έρευνας. Εναλλακτικές επιλογές στη φάση αυτή αποτέλεσαν από το δευτερογενή τομέα οι μεταποιητικές μονάδες και από τον τριτογενή το εμπόριο και ο τουρισμός. Οι δραστηριότητες του δευτερογενούς τομέα δεν πληρούν τα παραπάνω κριτήρια καθώς:

- δεν υπάρχει μεταποιητικός κλάδος με δραστηριότητες σε όλους τους νομούς της χώρας.
- η επιλογή διαφορετικών κλάδων δεν εξασφαλίζει ομοιογένεια ως προς τον τύπο των επενδύσεων και τις ενδιάμεσες ροές.
- δεν υπάρχει κάποιος παραδοσιακός κλάδος με σημαντική συμμετοχή στην ελληνική οικονομία ο οποίος να βρίσκεται σε φανερή διαδικασία ανάπτυξης.

Καταλήγοντας στις δραστηριότητες του τριτογενούς τομέα η επιλογή θα έπρεπε να γίνει ανάμεσα σε κάποια εμπορική δραστηριότητα (καταστήματα ρούχων, *super markets*) και κάποια καθαρά τουριστική (εστιατόρια, ξενοδοχεία). Οι εμπορικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν το μειονέκτημα ότι η αγορά τους περιορίζεται κυρίως σε τοπικό επίπεδο, η χωροθέτησή τους εξαρτάται από το μέγεθος της πόλης και άρα είναι κατά βάση συγκεντρωμένες στα αστικά κέντρα. Επιπλέον, οι επενδύσεις στις εμπορικές μονάδες παρουσιάζουν μικρότερη ποικιλία ροών από ότι οι αντίστοιχες σε τουριστικές. Συμπερασματικά, οι εμπορικές δραστηριότητες προσφέρονται για έρευνες με μηχανισμό οργάνωσης της κατηγορίας I, ενώ για τη συγκεκριμένη έρευνα καταλληλότερες είναι οι τουριστικές δραστηριότητες.

Οι τουριστικές υπηρεσίες είναι δυνατό να διακριθούν σε 4 βασικές κατηγορίες (Ηγουμενάκης κ.α., 1998): μεταφορές, φιλοξενία, σίτιση, διασκέδαση. Οι υπηρεσίες σίτισης και φιλοξενίας διαθέτουν συγκεκριμένες και ποικίλες ανάγκες υποδομών και ενδιάμεσων ροών. Η παροχή υπηρεσιών σίτισης διατίθεται από εστιατόρια αλλά και ξενοδοχεία, ειδικά στις περιοχές εκείνες που αποτελούν προορισμούς μαζικού τουρισμού. Η παροχή υπηρεσιών φιλοξενίας ικανοποιείται κυρίως μέσω ξενοδοχείων, ενώ υπάρχουν και οι περιπτώσεις τουριστών που στεγάζονται σε σπίτια φίλων ή συγγενών, χρησιμοποιούν άλλα καταλύματα, ιδιότητα ή ενοικιασμένα αντίσκηνα και τροχόσπιτα. Ιδιαίτερα δημοφιλής γίνεται σταδιακά η διαμονή σε ενοικιαζόμενα δωμάτια, διαμερίσματα και σπίτια καθώς έτσι μειώνεται η εξάρτηση των επισκεπτών από ορισμένες τουριστικές υπηρεσίες. Ωστόσο, η ικανοποιητική κάλυψη των αναγκών στέγασης μέσω ξενοδοχείων θεωρείται ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη του διεθνούς τουρισμού σε μια περιοχή, ιδιαίτερα λόγω της ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού και της αυξανόμενης διάθεσης τουριστικών πακέτων στην αγορά. Η ποιότητα των εγκαταστάσεων στέγασης θεωρείται ένας από τους βασικούς παράγοντες παρακίνησης πιθανών τουριστών να επισκεφτούν έναν προορισμό (Ηγουμενάκης κ.α., 1998). Αναγνωρίζοντας την αυξημένη σημασία των εγκαταστάσεων φιλοξενίας και κρίνοντας ότι η οργάνωσή τους απαιτεί μεγαλύτερη διαφοροποίηση ροών επιλέγονται ως αντικείμενο της έρευνας. Έτσι, στόχος της έρευνας γίνεται η εκτίμηση του βαθμού εξυπηρέτησης των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων μιας περιοχής από το κέντρο της.

Ικανοποιητικός θεωρείται ο ορισμός που δίνει ο Σ. Βαρβαρέσος (1998:101) καθορίζοντας ως ξενοδοχείο «ένα εμπορικό κατάλυμα υποδοχής το οποίο προσφέρει δωμάτια ή επιπλωμένα διαμερίσματα για ενοίκιαση σε μια περαστική πελατεία ή σε μια πελατεία παραμονής. Ο χρόνος παραμονής και παράλληλα ενοικίασης μπορεί να κυμαίνεται ανά ημέρα, εβδομάδα ή και μήνα. Βασική προϋπόθεση παραμένει ωστόσο ότι αυτός ο τύπος ενοικίασης δεν αντιπροσωπεύει μια συνηθισμένη κατοικία». Το επενδυτικό κόστος μιας ξενοδοχειακής επιχείρησης αναλύεται σε επιμέρους κατηγορίες κόστους (Βαρβαρέσος, 1998): γήπεδο (οικόπεδο), κατασκευές, εξοπλισμούς, πρόσθετες εγκαταστάσεις (π.χ. πισίνες, αθλητικές εγκαταστάσεις κτλ), διάφορες δαπάνες πριν το άνοιγμα (διαφήμιση, προβολή κτλ.), έξοδα κίνησης, χρηματοδοτικά έξοδα (κατά τη διάρκεια της κατασκευής).

Η γενική έρευνα διεξήχθη σε δείγμα ξενοδοχείων από όλη την Ελλάδα. Τη γενική έρευνα συμπλήρωσε ειδική έρευνα περιορισμένη στην περιφέρεια Αν. Μακεδονίας και Θράκης με στόχο τον προσδιορισμό των ροών στο εσωτερικό της καθώς διαπιστώθηκε η ύπαρξη ιδιαίτερης δικτύωσης μεταξύ των κέντρων της. Της σύνταξης του ερωτηματολογίου προηγήθηκαν συνεντεύξεις με ιδιοκτήτες ξενοδοχειακών επιχειρήσεων έτσι ώστε να υπάρξει πληρέστερη κατανόηση της διαδικασίας κατασκευής και της λειτουργίας μιας ξενοδοχειακής μονάδας. Με βάση τα στοιχεία που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις ετοιμάστηκαν τα πρώτα ερωτηματολόγια τα οποία χρησιμοποιήθηκαν σε πιλοτική, περιορισμένης έκτασης έρευνα. Το ερωτηματολόγιο εξελίχθηκε και προσαρμόστηκε ανάλογα σύμφωνα και με υποδείξεις σχετικής βιβλιογραφίας (Ηγουμενάκης κ.α., 1998: σελ.285-286; Κουτσόπουλος, 1990: Κεφ.6). Οι ερωτήσεις αφορούσαν στην πόλη από την οποία γίνεται η προμήθεια συγκεκριμένων υπηρεσιών / αγαθών οργανωμένων σε 5 βασικές κατηγορίες. Εκτός κατηγοριοποίησης λόγω της ιδιαιτερότητάς τους, ερευνώνται η συνεργασία με ταξιδιωτικά γραφεία και η ανάπτυξη διαδικτυακού τύπου για την ξενοδοχειακή επιχείρηση (Πίνακας 1).

3. Επεξεργασία των απαντήσεων

Αρχικά έγινε επεξεργασία του συνολικού αριθμού των απαντήσεων της έρευνας και ανά γενική κατηγορία. Ο διαχωρισμός των απαντήσεων έγινε με γνώμονα τις ανάγκες διερεύνησης της σχέσης των κέντρων περιφέρειας και κέντρων νομού με την ενδοχώρα τους (Πίνακας 1) και περιελάμβανε τις ακόλουθες επιλογές:

- ανάγκες που εξυπηρετούνται εντός του νομού,
- ανάγκες που εξυπηρετούνται εκτός του νομού αλλά εντός της περιφέρειας (και αναφέρονται ως εντός περιφέρειας),
- ανάγκες που εξυπηρετούνται από τις μητροπολιτικές περιοχές (Αθήνα, Θεσσαλονίκη),
- άλλες περιπτώσεις.

Οι υπηρεσίες που αφορούν στο σχεδιασμό και στην κατασκευή των κτιρίων εξυπηρετούνται κατά βάση εντός του νομού. Η κατασκευή, όπως θα ήταν αναμενόμενο, ανατίθεται κυρίως σε εργολήπτες εντός νομού. Οι εξαιρέσεις αφορούν σε περιπτώσεις ξενοδοχείων κυρίως σε νησιά των Κυκλάδων που αρκετά συχνά αναλαμβάνονται από εργολάβους της Αθήνας. Οι επιλογές είναι σχετικά μοιρασμένες στην περίπτωση της διακόσμησης και διαμόρφωσης χώρου για κάθε μια από τις δυο βασικές επιλογές. Το ποσοστό εξυπηρέτησης από την περιφέρεια είναι μηδενικό για το σχεδιασμό συνολικά, και χαμηλό (1,8%) στην περίπτωση της κατασκευής. Μικρό ποσοστό (3,6%) αφορά σε άλλες επιλογές. Εντοπίζοντας χωρικά τις αντίστοιχες απαντήσεις γίνεται φανερό ότι προέρχονται κυρίως από μονάδες της Θράκης και κάποιες της Κέρκυρας. Στις τελευταίες ο εργολάβος που ανέλαβε την κατασκευή προερχόταν από τη γειτονική Ήπειρο.

Η επιλογή προμήθειας των απαραίτητων λειτουργικών εγκαταστάσεων είναι μοιρασμένη μεταξύ νομού και μητροπολιτικών κέντρων. Η προμήθεια ειδών που πρέπει να συνοδεύονται από υπηρεσίες εγκατάστασης ή συντήρησης (είδη υγιεινής, κλιματιστικά) γίνεται κυρίως εντός του νομού. Στην περίπτωση των μεγάλων ηλεκτρικών εγκαταστάσεων και του τηλεφωνικού κέντρου το ποσοστό για τα μητροπολιτικά κέντρα είναι αυξημένο. Η κατασκευή της πισίνας αναλαμβάνεται εξίσου από επαγγελματίες εντός και εκτός νομού κάτι που δε συμβαίνει στην περίπτωση των αθλητικών εγκαταστάσεων και γηπέδων που το ποσοστό για τα μητροπολιτικά κέντρα ξεπερνά το 50%. Στις περιπτώσεις προμήθειας τηλεφωνικού κέντρου και κατασκευής αθλητικών εγκαταστάσεων είναι αξιόλογο το ποσοστό εξυπηρέτησης σε επίπεδο περιφέρειας (περίπου 9%) αν και αφορά κυρίως σε επαγγελματίες στη νησιωτική περιφέρεια της Κρήτης.

Οι ανάγκες εξοπλισμού των μονάδων καλύπτονται στο σύνολό τους κυρίως από τα μητροπολιτικά κέντρα. Για τον ηλεκτρολογικό εξοπλισμό επιλέγονται επαγγελματίες εντός του νομού, πιθανότατα γιατί απαιτείται και εγκατάστασή του. Η προμήθεια ηλεκτρικών συσκευών γίνεται τόσο εντός του νομού όσο και από Αθήνα – Θεσσαλονίκη, ενώ η προμήθεια επίπλων και κλινωσκεπασμάτων κυρίως από τα μητροπολιτικά κέντρα. Οι ανάγκες σε προμήθειες

λειτουργίας καλύπτονται σε μεγάλο ποσοστό εντός του νομού (85%), με αξιοσημείωτο το υψηλό ποσοστό επιλογής των μητροπολιτικών κέντρων στην περίπτωση προμήθειας ειδών διατροφής (15%) και απορρυπαντικών (16%).

Πίνακας 1. Κατανομή προσφοράς υπηρεσιών προς τουριστικές επιχειρήσεις.

	Σύνολο δείγματος					Με έδρα εκτός νομαρχιακών κέντρων		
	Εντός νομού (%)	Αθήνα-Θεσ/νίκη (%)	Εντός Περ/είας (%)	Αλλού (%)	Τοπικά (%)	Πρωτεύουσα Νομού (%)	Αθήνα-Θεσ/νίκη (%)	Αλλού (%)
1. Σχεδιασμός / Κατασκευή								
Σχεδίαση κτιρίων	61.5	38.5	0.0	0.0	25.7	32.9	38.6	2.9
Διακόσμηση/ διαμόρφωση χώρου	50.6	49.4	0.0	0.0	27.9	20.9	51.2	0.0
Κατασκευή	82.1	12.5	1.8	3.6	54.5	27.3	12.1	6.1
2. Εγκαταστάσεις								
Είδη υγιεινής	54.0	38.0	5.0	3.0	25.5	27.1	39.5	8.0
Ηλεκτρικές συσκευές	45.4	49.5	2.1	0.0	19.4	30.6	45.2	4.8
Κλιματισμός	52.6	43.2	4.2	0.0	27.8	20.4	44.4	7.4
Τηλεφωνικό κέντρο	37.9	53.4	8.6	0.0	9.7	19.4	64.5	6.5
Κατασκευή πισίνας	48.5	48.5	2.9	0.0	13.6	27.3	54.5	4.5
Κατασκευή γηπέδων	25.0	53.1	9.4	12.5	12.5	12.5	62.5	12.5
Συνεδριακός χώρος	41.2	52.9	5.9	0.0	0.0	33.3	66.7	0.0
3. Εξοπλισμός								
Ηλεκτρολογικά	62.2	36.2	0.0	0.0	22.2	44.4	33.3	0.0
Ηλεκτρικές συσκευές	48.0	48.0	4.0	0.0	24.0	24.8	47.9	3.3
Έπιπλα	36.8	52.9	5.8	4.5	16.0	14.8	59.4	9.8
Κλινοσκεπάσματα	25.8	67.7	5.6	1.0	6.9	12.9	74.1	6.0
Η/Υ	54.6	41.0	3.3	1.1	27.5	28.4	42.2	1.8
4. Προμήθειες Λειτουργίας								
Είδη διατροφής	82.2	14.9	3.0	0.0	29.7	49.4	15.5	5.4
Αλκοολούχα ποτά	91.9	6.1	2.0	0.0	38.6	49.4	6.9	5.1
Απορρυπαντικά	82.1	16.0	1.9	0.0	35.1	36.8	24.6	3.5
5. Διάφορες Υπηρεσίες								
Συντήρηση κλ/σμού	86.0	10.5	3.5	0.0	51.0	32.7	12.2	4.1
Συντήρηση πισίνας	80.0	20.0	0.0	0.0	40.9	40.9	18.2	0.0
Συντήρηση γηπέδων	60.0	26.7	13.3	0.0	33.3	50.0	8.3	8.3
Ασφάλεια	66.7	33.3	0.0	0.0	31.4	28.6	40.0	0.0
Λογιστής	75.5	24.5	0.0	0.0	58.1	16.1	25.8	0.0
Δικηγόρος	76.3	23.7	0.0	0.0	36.0	34.0	30.0	0.0
6. Κατασκευή διαδικτυακού τόπου								
Κατασκευή διαδικτυακού τόπου	48.3	42.8	2.2	6.7	24.0	18.0	52.0	6.0

ΠΗΓΗ: ίδια έρευνα, επεξεργασία

Η συντήρηση των εγκαταστάσεων (κλιματισμού, αθλητικές, πισίνα) γίνεται κυρίως από επαγγελματίες του νομού. Το ίδιο συμβαίνει και με τις βασικές λειτουργικές υπηρεσίες (ασφάλεια, νομικές και λογιστικές υπηρεσίες) αλλά με ποσοστά αυξημένα για τα μητροπολιτικά κέντρα. Το ποσοστό εξυπηρέτησης εντός περιφέρειας (εκτός νομού) είναι σχετικά υψηλό μόνο στην περίπτωση συντήρησης των αθλητικών εγκαταστάσεων (13%).

Η κατασκευή του διαδικτυακού τόπου των επιχειρήσεων ανατίθεται σχεδόν ισοδύναμα σε εταιρείες εντός νομού και στα μητροπολιτικά κέντρα. Εξετάζοντας τις περιπτώσεις εκείνες που εξυπηρετούνται εκτός περιφέρειας και μητροπολιτικών κέντρων (περίπου 7%) γίνεται φανερό η πολυπλοκότητα των δικτύσεων της συγκεκριμένης περίπτωσης. Αξίζει να αναφερθούν οι περιπτώσεις ξενοδοχείου της Καβάλας που ανέθεσε την κατασκευή της ιστοσελίδας σε εταιρεία με έδρα τον Πύργο, ξενοδοχείου της Ύδρας σε εταιρεία στο Ηράκλειο ή ξενοδοχείου της Θάσου σε εταιρεία στη Σόφια (Βουλγαρία). Από τις επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα το 43,3% συνεργάζεται με ταξιδιωτικά γραφεία σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη ενώ το 1/3 απευθείας με το εξωτερικό. Πρόκειται κυρίως για επιχειρήσεις με έδρα σε προορισμούς μαζικού τουρισμού.

Στη συνέχεια, και με σκοπό να γίνουν εμφανέστερες οι ροές εντός του νομού, έγινε επιλογή και επεξεργασία των απαντήσεων που αντιστοιχούν σε μονάδες χωροθετημένες εκτός της πρωτεύουσας του νομού. Στην περίπτωση αυτή οι κατηγορίες διαχωρισμού των απαντήσεων είναι:

- ανάγκες που εξυπηρετούνται τοπικά (εντός του δήμου που αποτελεί έδρα της επιχείρησης),
- ανάγκες που εξυπηρετούνται στην πρωτεύουσα του νομού,
- ανάγκες που εξυπηρετούνται από τα μητροπολιτικά κέντρα (Αθήνα – Θεσσαλονίκη),
- ανάγκες που εξυπηρετούνται αλλού.

Με εξαίρεση την κατασκευή που ανατίθεται τοπικά, στις υπόλοιπες υπηρεσίες της κατηγορίας σχεδιασμού / κατασκευής (σχέδιο, διακόσμηση) πρώτη επιλογή αποτελούν τα μητροπολιτικά κέντρα. Η προμήθεια - κατασκευή των βασικών εγκαταστάσεων γίνεται κατά βάση από τα μητροπολιτικά κέντρα και σε δεύτερο επίπεδο από την πρωτεύουσα του νομού. Η αγορά του νομαρχιακού κέντρου επιλέγεται περισσότερο σε σχέση με την τοπική αγορά και σε ποσοστά που κυμαίνονται από 19% και την προμήθεια τηλεφωνικού κέντρου ως 33% για τον εξοπλισμό του συνεδριακού χώρου. Ο εξοπλισμός σε μικροσυσκευές, έπιπλα και κλιννοσκεπάσματα γίνεται κυρίως από τα μητροπολιτικά κέντρα. Τα μητροπολιτικά κέντρα υπερτερούν και στις επί μέρους κατηγορίες με εξαίρεση την περίπτωση του ηλεκτρολογικού εξοπλισμού με βασικό προμηθευτή τα νομαρχιακά κέντρα. Στις υπόλοιπες κατηγορίες οι επιλογές μεταξύ τοπικής αγοράς και αγοράς νομαρχιακού κέντρου είναι μάλλον μοιρασμένες με ελαφρύ προβάδισμα για την τελευταία. Οι βασικές προμήθειες γίνονται από την πρωτεύουσα του νομού ενώ στις υποκατηγορίες η τοπική αγορά παρουσιάζει υψηλά ποσοστά. Η τοπική αγορά κυρίως εξυπηρετεί τις τουριστικές μονάδες στις υπηρεσίες λειτουργίας, συντήρησης. Τα νομαρχιακά κέντρα υπερτερούν στην προσφορά υπηρεσιών συντήρησης αθλητικών εγκαταστάσεων και παρουσιάζουν υψηλό ποσοστό στη διάθεση νομικών υπηρεσιών. Η κατασκευή του διαδικτυακού τόπου των επιχειρήσεων ανατίθεται κατά 24% τοπικά και κατά 18% σε εταιρείες στα νομαρχιακά κέντρα. Κυρίαρχη επιλογή αποτελούν τα μητροπολιτικά κέντρα με 52%.

4. Συμπεράσματα

Η επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας αυτής παρουσιάζει το μειονέκτημα ότι δεν είχε ουσιαστικά κάποια μελέτη αναφοράς. Έρευνα πεδίου των Οικονόμου & Μπεριάτου (1995) με αντικείμενο τη ζώνη επιρροής του ΠΣ Βόλου, χρησιμοποιεί ως στοιχείο ανάλυσης τις ροές από και προς την περιφέρεια και ακολουθεί παρόμοια μεθοδολογική προσέγγιση. Στα συμπεράσματα της έρευνας, ο Βόλος παρουσιάζει συνολικά δυναμισμό, σημαντική λειτουργική αυτονομία και διακριτό υπερ-περιφερειακό ρόλο. Η οικονομική βάση της πόλης ολοκληρώνεται σε νομαρχιακό επίπεδο ενώ είναι φανερό μια σχέση εξάρτησης από την Αθήνα με ροές που αφορούν κυρίως σε σπάνιες υπηρεσίες. Ο ενδοπεριφερειακός του ρόλος σκιαάζεται από τη θέση

της Λάρισας.

Τα στοιχεία που προέκυψαν από την παρούσα έρευνα συσχετίζονται μεταξύ τους με σκοπό να γίνουν φανερές οι τάσεις χωρίς να είναι άμεσα δυνατή η αντικειμενική κριτική των απόλυτων μεγεθών. Ωστόσο είναι δυνατό να προκύψουν γενικότερα συμπεράσματα συσχέτισης μεταξύ των χωρικών επιπέδων που εξετάζονται και να δοθεί απάντηση στο αρχικό ερώτημα

Συνολικά έγινε φανερό ότι σε όλες τις κατηγορίες υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες το άμεσο κέντρο παρακάμπτεται και οι ανάγκες της επιχείρησης καλύπτονται από τα δύο μητροπολιτικά κέντρα. Η τοπική αγορά σχεδόν ποτέ δεν αποτελεί την κυρίαρχη επιλογή (εξαιρέση κυρίως η κατασκευή των εγκαταστάσεων και κάποιες υπηρεσίες). Τα νομαρχιακά κέντρα αποτελούν βασική επιλογή στις προμηθειές λειτουργίας και η τοπική αγορά στις υπηρεσίες συντήρησης και λειτουργίας ενώ τα μητροπολιτικά κέντρα στο σχεδιασμό, τις πάγιες εγκαταστάσεις και τις αγορές εξοπλισμού. Τα ποσοστά εξυπηρέτησης από Αθήνα - Θεσσαλονίκη αυξάνουν στις περιπτώσεις εξειδικευμένων υπηρεσιών όπως διακόσμηση - διαμόρφωση χώρου, κατασκευή - συντήρηση γηπέδων. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Αθήνα αποτελεί επιλογή επιχειρήσεων σε όλη την Ελλάδα συμπεριλαμβανομένων απομακρυσμένων από αυτή περιοχών (Θράκη, Κρήτη). Η διάθεση υπηρεσιών από επαγγελματίες εντός της περιφέρειας αλλά εκτός του νομού είναι πολύ μικρή σε όλες τις κατηγορίες. Τα περιφερειακά κέντρα συχνότατα αγνοούνται προς όφελος των μητροπολιτικών. Βελτιωμένα ποσοστά κάλυψης των εσωτερικών αναγκών τους παρουσιάζουν μόνο τα πολύ εξειδικευμένα κέντρα (Ρόδος, Ηράκλειο).

Ειδικότερα, είναι φανερή η προσπάθεια από την πλευρά των ξενοδοχειακών μονάδων να δημιουργούν σχέσεις εξάρτησης με τους τοπικούς επαγγελματίες και προμηθευτές στις περιπτώσεις εκείνες που το προϊόν απαιτεί συντήρηση ή τακτική παρακολούθηση της λειτουργίας του. Όπως προκύπτει και από τις σχετικές συνεντεύξεις, σε πολλές περιπτώσεις οι ανάγκες της επιχείρησης είναι δυνατό να καλυφθούν και τοπικά (επίπεδο νομού τουλάχιστον), ωστόσο επιλέγεται κάποιο μητροπολιτικό κέντρο κατά βάση σε αναζήτηση καλύτερης ποιότητας ή τιμής ακόμα και για εξυπηρετήσεις που δε θεωρούνται εξειδικευμένες.

Οι επιχειρήσεις εκτός νομαρχιακών κέντρων παρουσιάζουν κατά μικρά ποσοστά αυξημένη προτίμηση στην επιλογή των μητροπολιτικών κέντρων για την εξυπηρέτησή τους. Δηλαδή, όταν μια επιχείρηση εκτός νομαρχιακού κέντρου δεν εξυπηρετείται από την τοπική αγορά η επιλογή της στρέφεται ευκολότερα προς τα μητροπολιτικά κέντρα. Το φαινόμενο είναι δυνατό να αποδοθεί στη βελτίωση των μεταφορών καθώς στην επιλογή εξυπηρέτησης εκτός τοπικής αγοράς η απόσταση τείνει να αποκτά μειωμένη σημασία.

Παρατηρούνται σε ορισμένες περιπτώσεις δικτύωσεις πόλεων της ίδιας ιεραρχικής κατηγορίας και σε συγκεκριμένες περιοχές. Για παράδειγμα, διαπιστώθηκε δικτύωση των πόλεων της Αν. Μακεδονίας και Θράκης και ιδιαίτερα μεταξύ Δράμας, Ξάνθης, Καβάλας, Κομοτηνής. Η Ρόδος έχει αναπτύξει έντονες σχέσεις με το Ηράκλειο, ενώ σε πολλές περιπτώσεις μονάδες εγκατεστημένες εκεί καλύπτουν τις ανάγκες τους με απευθείας αγορές από την Ιταλία. Αξιοσημείωτη είναι η σχέση της Κέρκυρας με τη γειτονική Ήπειρο και ιδιαίτερα με τα Ιωάννινα. Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνει τα συμπεράσματα σχετικών ερευνών (Λουκάκης, 2001) ενώ υποστηρίζεται η επιχειρηματολογία και διαφαίνεται η εφικτότητα της πρότασης δικτύωσης πόλεων στην περιφέρεια ως προοπτική βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας σε χωρικό πλαίσιο ευρύτερου του εθνικού (Αγγελίδης, 1998; 2000; Λουκάκης, 2001).

Το γεγονός ότι τα διοικητικά κέντρα μιας γεωγραφικής περιοχής δεν αποτελούν την πρώτη επιλογή για την κάλυψη των αναγκών των επιχειρήσεων ενισχύει την άποψη ότι οι βασικές αγορές τους δεν είναι τοπικές αλλά προσδιορίζονται σε ευρύτερο επίπεδο για εξειδικευμένα προϊόντα και υπηρεσίες. Συνολικά η έρευνα επιβεβαιώνει τη λειτουργική κυριαρχία των Μητροπολιτικών κέντρων και κυρίως της Αθήνας, όπως άλλωστε επισημαίνεται σε βάθος χρόνου και στη σχετική βιβλιογραφία (Αγγελίδης, 1998; Tsoulouvis, 1998; Πετράκος & Σαράτσης, 1997; Κατοχιανού & Μαρκογιαννάκη, 1989; Wassenhoven, 1980). Οι πρωτεύουσες

των νομών αποτελούν τα πλέον αναγνωρίσιμα λειτουργικά κέντρα του αστικού δικτύου, οι έδρες περιφέρειας φαίνεται να αγνοούνται ενώ τα μητροπολιτικά κέντρα προσφέρουν ουσιαστικές υπηρεσίες στο σύνολο της χώρας.

Η διατυπωμένη μεθοδολογία είναι δυνατό να αποτελέσει βάση για τη διεύρυνση των στόχων και του περιεχομένου της έρευνας. Ενδεχόμενος εμπλουτισμός του δείγματος θα επιτρέψει την τυπολόγηση συμπερασμάτων σε επίπεδο ομάδων αστικών κέντρων ή ακόμα και μεμονωμένων περιπτώσεων. Η διερεύνηση μπορεί επίσης να αφορά στην αναζήτηση ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ενδοχώρας συγκεκριμένων αστικών κέντρων καθώς επίσης να συμπεριλάβει επιπλέον οικονομικές δραστηριότητες.

Βιβλιογραφία

Αγγελίδης Μ., 1998: Το Οικιστικό Δίκτυο στην Ελλάδα. Υπάρχουσα Κατάσταση, Πρότυπο Πολιτικής, Χωροταξική Εξειδίκευση (Γ' Φάση). Ερευνητικό Πρόγραμμα, ΕΜΠ, Αθήνα.

Αγγελίδης Μ., 2000: Χωροταξικός Σχεδιασμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη. Συμμετρία, Αθήνα.

Βαρβαρέσος Σ., 1998: Τουρισμός, Έννοιες, Μεγέθη, Δομές, Η Ελληνική Πραγματικότητα. Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα.

Ηγουμενάκης Ν., Κραβαρίτης Κ., Λύτρας Π., 1998: Εισαγωγή στον Τουρισμό. Interbooks, Αθήνα.

Κατοχιανού Δ., Μαρκογιαννάκη Ε., 1989: Το Ελληνικό Σύστημα Αστικών Κέντρων. Επιστημονικές Μελέτες 29, ΚΕΠΕ, Αθήνα.

Κουτσόπουλος Κ., 1990: Γεωγραφία, Μεθοδολογία και Μέθοδοι Ανάλυσης Χώρου. Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα.

Λουκάκης Π., (2001) «Οι Αστικές Συμμαχίες ως Προοπτική της Ανταγωνιστικότητας των Ελληνικών Οικισμών στο Πλαίσιο της Χωρικής Ανάπτυξης στην Ευρώπη. Η περίπτωση του Τριγώνου Δράμα - Καβάλα - Ξάνθη», Συνέδριο Νέα Πολυκεντρικότητα και Χωρική Ανάπτυξη, (πρακτικά υπό έκδοση), Διοργάνωση ΥΠΕΧΩΔΕ - ΕΜΠ - Université de Paris X, Αθήνα 14-15 Σεπτεμβρίου 2001.

Οικονόμου Δ., Μπεριάτος Η., 1995: «ΠΣ Βόλου: Γεωγραφική Επιρροή και Θέση στο Αστικό Δίκτυο», στο Μαλούτας, Θ. (επιμ.), Βόλος, Αναζήτηση της Κοινωνικής Ταυτότητας. Κεφ.9, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

Πετράκος Γ., Σαράτσος Γ., 1997: Περιφερειακές Ανισότητες και Χωρική Εξειδίκευση στην Ελλάδα. Σειρά Ερευνητικών Εργασιών (04/97), Τμ. Μηχ. Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

Σαπουντζάκη Κ., 2001: «Ο ρόλος της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης στο θεσμικό σύστημα χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα: Μια πρώτη εμπειρική προσέγγιση». Τόπος, 16, σελ. 65-89

Dickinson R., 1964: City and the Region. A Geographical Interpretation. Routledge & Kegan Paul Ltd, London.

Jones E., 1966: Towns and Cities, Oxford University Press, Oxford.

Tsoulouvis L., 1998: "Planning, The Urban System and New Forms of Inequality in Greek Cities". Progress in Planning, Vol:50, Issue:1, July, pp.1-74.

Wassenhoven L., 1980: The Settlement System and Socio-Economic Formation: The Case of Greece. PhD Thesis, LSE, London.